

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Fremtidsminne

Hva er verst - å være historieløs eller å være visjonsløs? Kanskje spørsmålet er meningsløst. Kanskje fortiden trenger fremtiden like mye som fremtiden trenger fortiden?

Den vakre lyseblå fargen vi forbinder med Sverige, ble innført først i 1906. Tidligere hadde bunnen i det svenske flagget vært marineblå. Det norske nasjonalflagget av 1821 består følgelig av det danske flagget påført et smalt, svensk kors i midten.

De fleste svensker er nok uvitende om disse sammenhengene, og om noen fortalte dem at flaggfargen deres var et nymotens påfunn, ville det neppe gi dem søvnløse netter.

Slik er det ikke i Norge. Hvis du synes du har for få uvenner, kan du uten vanskeligheter skaffe deg noen flere ved å påpeke at bunader, rosemaling og alt vi vanligvis tenker på som eldgammelt, typisk og norsk, i virkeligheten verken er utpreget norsk, typisk eller eldgammelt. Norskhet er en historisk identitet knyttet til forestillinger om røtter. Å være norsk er som å sitte på med en bil hvor sjåføren har blikket klistret til bakspeilet.

Sverige og Norge har håndtert fortiden ulikt. Det tyvende århundrets Sverige var et fremtidsrettet prosjekt. Det skulle bygges motorveier, fabrikker, skoler og boligblokker. Alt i 1920-årene ivret sosialdemokratene for å legge bak seg det gamle «Lort-Sverige», til fordel for et hygienisk og effektivt samfunn med sosial rettferdighet og oppløftende fremtidsvisjoner til alle.

Først mot slutten av 1980-tallet begynte det svenske maskineriet å knirke i sammenføyningene. Noen år senere befant landet seg i en uventet og smertefull økonomisk krise. Det ble arbeidsledighet og nedskjæringer, men de fleste fortsatte å være lojale overfor systemet. I stedet for å se seg i bakspeilet, satte landets sosiale ingeniører inn et ekstra gir, og gjenoppfant landet som IT-nasjon. Det var ikke mye tilbakeskuende nostalgi å spore der. Man kan ikke annet enn å ta av seg hatten.

I Norge betraktes historieløshet som en alvorlig synd. Svenskene har hatt en mer avslappet holdning. Der har det vært mer kritikkverdig å være visjonsløs enn å ha glemt fortiden.

I siste instans handler det om å finne en balanse. I høst deltok jeg på en konferanse på Stiklestad om fortidsminner. De dyktige fagfolkene på Stiklestad nasjonale kultursenter har klart å gjøre mye ut av lite. I Sverige, som har en på alle måter rikere historie enn Norge, har tendensen heller vært å gjøre lite ut av mye. Det gamle Sverige skulle på historiens skraphaug, jo før jo heller.

Men det er ikke så enkelt. For historien handler ikke først og fremst om fortiden, men om nåtid og fremtid. Hvilke historier vi forteller, sier noe om vårt selvbilde og våre drømmer. Vi trenger historien av hensyn til fremtiden.

Land som har gjennomgått dramatiske omveltninger må skrive om historien. Leninstatuene i Øst-Europa blir enten fjernet eller turistifisert, for å si det slik. Voortrekker-

monumentet i Pretoria, trolig verdens styggeste minnesmerke, ble reist til minne om afrikandernes (boernes) heltedige erobring av Transvaal. I det frigjorte Sør-Afrika, hvor svarte i teorien er like mye verdt som hvite, fungerer en slik fortelling dårlig. Derfor må noe gjøres med monumentet. Det beste forslaget hittil har vært å male det rosa og gjøre det om til en homseklubb.

På Stiklestad ligger et norsk Voortrekker-monument nedgravet, i form av en flere meter høy granittbauta reist av Nasjonal Samling i 1944. Monumentet var ledd i Quislings forsøk på å trekke en historisk linje fra vikingtiden til nazismen, og lokalbefolkningen fjernet den så snart de fikk sjansen i 1945.

Nå blir det foreslått å grave bautaen opp igjen, men mange er skeptiske. Dette er forbausende, tatt i betraktning at vi snakker om et land der interessen for annen verdenskrig fremdeles er enorm. Problemet er trolig at bautaen ikke ble reist av utlendinger, men av norske nazister, og at det var godt oppmøte da Quisling i sin tid avduket den. Fremdeles ser det ut til at de eneste norske historiene som teller, er de som bekrefter at norske mennesker bare er i stand til å produsere gode handlinger.

Å ta lærdom av historien er uforenlig med ønsketenkning. Siden fremtidsvisjoner trenger fortiden, har vi ikke råd til å glemme urett vi selv har begått.

Det har vært hevdet at hundreårsjubileet i 2005 har noe å gjøre med 1905. Det kan vel være noe i det, men først og fremst markerer jubileet de kommende hundre år. Fortiden er nødvendig av hensyn til fremtiden, og nazibautaen på Stiklestad kan kanskje stå som et fremtidsminne om de feil vi ikke har tenkt å begå de kommende hundre år.